

Bijlage 11 - Richtlijnen

Socialisatieprogramma voor IBG honden

(puppy protocol)

1. Omschrijving achtergrond van IBG honden (algemeen en pups)

Een IBG hond is een inbeslaggenomen hond. De reden van inbeslagname kan velerlei zijn, maar veel IBG honden hebben een bepaalde geschiedenis achter de rug, bijvoorbeeld van verwaarlozing of mishandeling, stressvol transport, of hebben zelf een bijtgeschiedenis (met diverse achterliggende oorzaken).

Ook pups worden soms in beslaggenomen bijvoorbeeld als “bijvangst” van een inbeslagname van volwassen dieren, bij verdenking van illegale handel, bij verwaarlozing, of bij importen met verdenking van insleep (infectieuze) ziekten, etc.. Vaak niet de meest ideale start voor een pup met veelal suboptimale opgroei-omstandigheden.

2. Inbedding: formulering aandachtscriterium *socialisatie pups*

Bij IBG-pups is het noodzaak om naast de uiteraard nodige medische zorg, ook zorgvuldig aandacht te besteden aan de gedragsontwikkeling van de dieren, omdat de gevoelige leerperiode van de hond (i.e. socialisatiefase) veelal deels, of soms geheel, in de opslagperiode plaatsvindt (zie Tabel 1).

Het zorgvuldig invullen van de socialisatiefases (i.e. 1^e en 2^e socialisatiefase, zie Tabel 1) is van belang om een pup een goede opmaat te geven om later goed en stressloos te kunnen functioneren in de maatschappij en in een gezin bij een toekomstige eigenaar. Slecht gesocialiseerde pups kunnen angsten ontwikkelen voor situaties en stimuli waar zij nooit eerder in de jonge levensfase mee geconfronteerd zijn geweest (bijvoorbeeld, kinderen, vreemde mensen, geluiden, etc.). Hevige angsten kunnen zich soms verder ontwikkelen in (angst)agressie, waarmee naast een welzijnsprobleem voor het individuele dier tevens een maatschappelijk probleem kan ontstaan.

Tabel 1. Ontwikkelingsfases van de jonge hond (Scott & Fuller).

	NEONATALE FASE	OVERGANGSFASE	1 ^E SOCIALISATIEFASE	2 ^E SOCIALISATIE FASE
Periode	1-2 weken	Week 3	4-12 weken	12w-6mndn
Zintuigontwikkeling	Blind, doof. Tast geur en smaak intact.	Ogen open. Oren open.	5 ^e week ogen uitontwikkeld.	
Motoriek	Kruipen.	Lopen en kwispelen.	Perfectionering motoriek.	
CSZ	In ontwikkeling.	Snelle ontwikkeling myelinisatie.	7w : volwassen EEG + myelinisatie volledig.	
Gedrag	Reflexen, piepen.	Begin actieve exploratie Benaderen.	Exploratie omgeving en spel Benaderen en ontwijken.	Ontwikkeling volwassengedrag.

3. Wetgeving

Het onderwerp socialisatie is in Nederland ingebed in het Besluit houders van dieren (d.d. 5 juni 2014), artikel 3.22 (Indien een gezelschapsdier in een inrichting verblijft tijdens de periode waarin het dier ontvankelijk is voor socialisatie, wordt ervoor zorg gedragen dat het dier:

- a. went aan de omgang met de mens en relevante diersoorten en aan houderijomstandigheden en
- b. in voldoende mate in de gelegenheid is tot het leren en tonen van soorteigen gedrag.)

Hiermee is de importantie van socialisatie tevens onderstreept en vastgelegd in de Nederlandse regelgeving.

3. Socialisatieprogramma voor IBG honden (pups)- algemeen

Hieronder wordt een richtlijn gegeven van een socialisatieprogramma, opdat een jonge pup de beginstappen maakt om succesvol en stressloos in het leven te kunnen stappen in onze samenleving en waarmee de pup in staat wordt gesteld om een harmonieuze relatie te kunnen aangaan bij een toekomstige eigenaar.

Het programma is een gemiddelde richtlijn voor een gemiddelde hond. Gemiddeld, omdat de richting en de snelheid waarmee een dergelijk programma zal moeten worden doorlopen, altijd in afhankelijkheid is van de individuele gedragsmatige (vaak ook gecombineerd met de fysieke) ontwikkeling van de pup. Ook zijn er rasverschillen te onderscheiden in de ontwikkelingssnelheid, zowel fysiek als gedragsmatig. Ook de medische toestand van een pup kan het socialisatieproces sterk beïnvloeden. Voor uitzonderlijke situaties zijn geen vaste richtlijnen te geven, behalve het gebruik van een gezond verstand en het goed monitoren van de ontwikkeling van de individuele pup (enkele aandachtspunten bij uitzonderingssituaties worden besproken in hoofdstuk 4).

Optimale omstandigheden zijn natuurlijk dat pups met het moederdier en met elkaar (per nest en gemixt met andere nesten, indien mogelijk, in een latere periode), en later als individu, geleidelijk aan het socialisatieprogramma kunnen doorlopen.

Een jong dier heeft steun aan zijn moeder en leert van haar. In een latere levensfase leren pups ook van elkaar en van ons mensen. Aanvangssituaties en mogelijkheden zijn echter niet altijd optimaal, en dan moet gekeken worden naar alternatieven. Bij uitzonderlijke omstandigheden, bijvoorbeeld moederloze dieren, extreem stressvolle voormalige omstandigheden, angst en agressie bij de moederdieren (met als risico dat dit ook zal worden aangeleerd aan de pups), een pup helemaal alleen, etc.. is het altijd goed om per situatie een inschatting te maken hoe de socialisatie het best kan worden ingezet. Soms kan een plaatsvervangende sociale volwassen teef worden ingezet als *tutor* van de pups, soms kan het beter zijn om een pup alleen wat extra aandacht te geven, soms zijn er leeftijdgenootjes

aanwezig die kunnen worden gematcht zodat de dieren op die manier wat steun kunnen hebben aan elkaar, etc..

Mocht de opslaghouder/verzorger/trainer het idee hebben dat een pup achterloopt in zijn ontwikkeling, bijvoorbeeld ten opzichte van de andere pups uit het nest of van de leeftijdsgenoten, dan is het altijd verstandig om dit te overleggen en terug te koppelen met onderbouwing en alternatieve mogelijkheden **[voorkeursrouting: opslaghouder ↔ adviseur ↔ RVO]**. Dat geldt ook bij onverwachte gedragsreacties. Bij medische problemen uiteraard altijd contact opnemen met een dierenarts. De socialisatiefase bij de hond is kort en besluitvormingsprocessen moeten derhalve zo snel als mogelijk verlopen.

Idealiter wordt een socialisatieprogramma zowel door een vrouw- als manspersoon begeleid.

Pups hebben veel slaap nodig voor hun ontwikkeling: in de beginfase is dit uiteraard meer en langer. Pups uit situaties van mishandeling en verwaarlozing hebben mogelijk meer rust nodig dan gemiddeld. Als de pups groter worden gaan de dieren steeds meer behoefte krijgen om de wijde wereld te exploreren. Meerdere korte hanteer- c.q. trainingsmomenten per dag is beter dan één maal per dag een lange periode van oefeningen en nieuwe blootstellingen¹. Dit moet echter wel nog praktisch uitvoerbaar zijn. Bedenk in ieder geval dat het dagelijks rondlopen van verzorgers door de ruimten, schoonmaak, voer geven, praten onderling, etc. zonder hands-on contact, in feite ook al een onderdeel zijn van de socialisatieprocedure.

4. Richtlijn socialisatieprotocol IBG pups uitgeschreven per week (leeftijd pups)

Het protocol kan worden ingestoken in afhankelijkheid van de leeftijd en de (medische) toestand van de ontvangen IBG-pups.

Week 1: Neonatale fase [blind en doof; tast, geur en smaak werkt wel]

In de neonatale fase is het moederdier het belangrijkste dat er voor een pup is: zij zorgt voor een goede temperatuur van de pups, de voeding, het schoonmaken en de eerste positief sociale contacten, etc.. De pups hebben veel rust nodig in deze periode. Een eerste contact met de mens is middels de (medische) verzorging.

Doel: eerste kennismaking met menselijke geur en aanraking (in aanwezigheid van moederdier en nestgenoten), d.m.v.:

- Oppakken
- Wegen
- Aaien

¹ Dit is de algemene richtlijn uit de literatuur, maar kan in de praktijk zeer arbeidsintensief zijn en kan alleen waar gemaakt worden, indien voldoende personeel c.q. financiën beschikbaar zijn. 3-4 maal per dag een korte sessie zou optimaal zijn, maar zal in de praktijk hoogstwaarschijnlijk niet haalbaar zijn.

Uitvoeringsrichtlijn_ algemeen: in de routine van de vereiste dagelijkse verzorging en de nodige medische controles en handelingen in deze periode. De zorg door het moederdier en rust zijn de eerste prioriteit, dus wegen en oppakken zoals het zich voor doet.

Week 2: Neonatale fase

Doel: verdere uitbouw kennismaking met menselijke geur en aanraking en hanteren (in aanwezigheid van moederdier en nestgenoten), gebaseerd op voorgaande uit week 1, d.m.v.:

- Oppakken
- Wegen
- Aaien
- Pootjes controleren en evt. nagels knippen
- Met stem proberen contact te maken

Uitvoeringsrichtlijn: in de routine van de vereiste dagelijkse verzorging en de nodige medische controles en handelingen in deze periode (ontwormen).

Week 3: Overgangsfase [ogen open, oren open]

Doel: verdere uitbouw kennismaking met mens d.m.v. aanraking en hanteren (in aanwezigheid van moederdier en nestgenoten) gebaseerd op voorgaande uit week 2, voorts d.m.v.:

- Halsbandjes omdoen (om en af)
- Meerdere geluiden laten horen (radio kan hierbij behulpzaam zijn, omdat je deze hard en zacht kan zetten)
- Eerste speelgoed aanbieden (klein, niet bedreigend, wel uitdagend voor een pup)
- Handling: oppakken en aaien, pootjes, tandjes kijken, etc.

Uitvoeringsrichtlijn: Handlingssessies worden iedere dag 2 tot 4 keer per dag gedaan verwerkt in de routine, maar nu ook meer gericht op meer prikkeling en meer hanteren met en door mensen_ max. 10 minuten per nest en door diverse verzorgers (mannen en vrouwen) uitgevoerd. Speelgoed ligt in het hok en/of hangt aan de tralies (visueel); radio kan af en toe aan en praat tijdens je werk met de dieren.

Week 4: Begin eerste socialisatie fase

De eerste socialisatiefase is een belangrijke periode in het leven van een jonge hond, waarin veel geleerd moet worden. Vanaf deze periode begint het moederdier minder belangrijk te worden voor de pup, ofschoon ze nog een heel belangrijke rol speelt in het aansturen en kanaliseren van de gedragsreacties van de pup; vooral in spel en sociale communicatie. De leefomgeving begint langzaam aan steeds interessanter te worden voor de pup en de pup wordt exploratiever (gaat op onderzoek uit). Een geschikte periode dus om de jonge dieren uitgebreid met mensen, verschillende mensen

bekend en onbekend, groot en klein, druk en rustig, etc. te confronteren. Dit geldt ook voor allerlei andere dieren en allerlei omgevingsstimuli en ruimten waar de hond vroeger of later mee geconfronteerd zal gaan worden. Bouw alles geleidelijk aan op, geen *over load* aan stimuli. Kijk zorgvuldig per pup wat deze aan kan en zorg steeds voor voldoende rustmomenten.

Doel: uitbouw kennismaking met mens, dier en een diversiteit aan omgevingen en stimuli voortbouwend op week 3 (in aanwezigheid en eventueel al afwezigheid van moederdier en/of nestgenoten), met extra toevoegingen van onderdelen, zoals:

- Halsbandje (om en af_ wat langer laten zitten)
- Borstelen en overige verzorgingshandelingen
- Meerdere geluiden laten horen (radio kan hierbij behulpzaam zijn, omdat je deze hard en zacht kan zetten; voerbakken, bel, sleutelbos, praten, etc.)
- Diverse speeltjes aanbieden (niet bedreigend, wel uitdagend voor een pup; zowel visuele (zicht) als akoestische (geluiden) elementen kunnen hierin worden verwerkt; ook meer oncontroleerbare bewegingen van en in het speeltje is mogelijk)
- Meenemen naar onbekend terrein/ruimte
- Eerste contact maken met onbekende mensen

Uitvoeringsrichtlijn: Handling/trainingssessies worden iedere dag 2 tot 4 keer per dag gedaan, deels verwerkt in de routine, maar nu ook meer gericht op meer prikkeling en meer hanteren met en door mensen_ > 10 minuten (kan nu opgebouwd gaan worden) en door diverse verzorgers (mannen en vrouwen) uitgevoerd. Speelgoed ligt in het hok en kan gevarieerd worden.

Week 5: Voortzetting eerste socialisatiefase

Doel: uitbouw kennismaking met mens, dier en een diversiteit aan omgevingen en stimuli voortbouwend op week 4, met extra toevoegingen van onderdelen, zoals:

- Halsbandje (om en af_ wat langer laten zitten)
- Contact maken met kinderen en bij voorkeur ook mensen met een getinte huidskleur (een [donkere] pop kan in beginsel gebruikt worden voor het visuele aspect bij gebrek aan een "kinderpool"; een carnavals masker kan gebruikt worden om een nieuw "ander aanzicht" te creëren)
- Contact maken met andere honden van diverse rassen en met diverse honden laten spelen en/of uitlaten
- Bekend maken met verkeersgeluiden buiten (dus ook met visuele stimuli erbij)
- Wisselen van ruimte/terrein (bijv. bij de dierenarts op tafel in behandelruimte)

Uitvoeringsrichtlijn: Handling/trainingssessies worden iedere dag 2 tot 4 keer per dag gedaan, deels verwerkt in de routine, maar nu ook meer gericht op meer prikkeling en meer hanteren met en door mensen_ > 10 minuten (kan nu opgebouwd gaan worden) en door diverse verzorgers (mannen en vrouwen) uitgevoerd. Speelgoed ligt in het hok en kan gevarieerd worden.

Week 6: Voortzetting eerste socialisatiefase

Doel: uitbouw kennismaking met mens, dier en een diversiteit aan omgevingen en stimuli voortbouwend op week 5, met extra toevoegingen van onderdelen, zoals:

- Controle door dierenarts op tafel
- Begin maken met meelopen aan de lijn buiten
- Eerste contact met verkeer en verkeersgeluiden
- Andere diersoorten_ dit indien mogelijk, en indien niet stresserend voor stimulus dier(en) (denk aan potentieel stresserende combinaties hond-kat of hond-konijn. Hiervoor zijn dus hele makkelijke flegmatieke stimulusdieren voor nodig; anders kan dit onderdeel niet fatsoenlijk worden uitgevoerd).

Uitvoeringsrichtlijn: Handling/trainingssessies worden iedere dag 2 tot 4 keer per dag gedaan, deels verwerkt in de routine, maar nu ook meer gericht op meer prikkeling en meer hanteren met en door mensen_ > 10 minuten (kan nu opgebouwd gaan worden) en door diverse verzorgers (mannen en vrouwen) uitgevoerd. Speelgoed ligt in het hok en kan gevarieerd worden.

Week 7: voortzetting eerste socialisatiefase

Doel: uitbouw kennismaking met mens, dier en een diversiteit aan omgevingen en stimuli voortbouwend op week 6, met extra toevoegingen van onderdelen, zoals:

- Auto zitten en motordraaien
- Bekend maken met verkeer en verkeersgeluiden (dukkere wegen/verkeersplein, bus- en vrachtwagen geluiden)
- Uitlaten aan lijn, dorp in
- Indien pups al in pleeggezin: begin zindelijkheidstraining.
Bij een kennelsituatie in de opslag kunnen pups die toevallig hun ontlasting op het speelveld of bij het wandelen doen ("een buitensituatie") geprezen en beloond worden, als eerste aanzet van zindelijkheidstraining.
- Andere dieren.

Week 8: voortzetting eerste socialisatiefase

Herhaling van voorgaande onderdelen; speeltjes wisselen. Nieuwe elementen kunnen worden toegevoegd, zoals bijvoorbeeld:

- Zindelijkheidstraining
- Auto zitten, motor laten draaien en autorijden kort.
- Uitlaten aan lijn, stad in, markt.
- Bus- en vrachtwagen geluiden.
- Indien pups in pleeggezin: begin zindelijkheidstraining

Bij een kennelsituatie in de opslag kunnen pups die toevallig hun ontlasting op het speelveld of bij het wandelen doen ("een buitensituatie") geprezen en beloond worden, als eerste aanzet van zindelijkheidstraining.

- **NB. Naar nieuwe baas/gastgezin!²**

Week 9-12: voortzetting eerste socialisatiefase

Herhaling van voorgaande onderdelen met uitbreiding duur en/of intensiteit; speeltjes wisselen.

Naar nieuwe baas/gastgezin?

- Puppyklas / 1e appèl training
- **NB. Naar nieuwe baas/gastgezin!**

Week 12 en verder_ Begin secundaire socialisatiefase

In de secundaire socialisatiefase moet alles wat eerder is aangeleerd in de primaire socialisatiefase nogmaals dunnetjes herhaald worden en kunnen de puntjes op de "i" worden gezet. Tevens wordt er meer serieus begonnen met het aanleren van diverse commando's.

Een goede invulling van de secundaire socialisatiefase is een voorwaarde om een stressloze hond te krijgen die makkelijk is in de omgang in diverse situaties, contexten en omstandigheden in onze samenleving, binnens- en buitenshuis. Onder normale "huishond-omstandigheden" gebeurt dit min of meer automatisch als een pup bij zijn nieuwe eigenaar komt in een huishouden, indien er een puppyklas wordt gevolgd met eventuele vervolgcursussen, en in de omgang met elkaar en de hond in het dagelijkse leven.

Het gastgezin

Vanaf week 8 worden de eisen die aan de socialisatie van de pups worden gesteld steeds minder realiseerbaar binnen een kennelsituatie. Gestreefd moet worden om pups vanaf deze periode te plaatsen in gastgezinnen, een-op-een: 1 gezin-1 pup. Een gastgezin geeft een betere weerspiegeling van het latere leven van de gemiddelde huishond in onze samenleving dan een kennel, en geeft en heeft daarom ook bredere mogelijkheden.

Uitzonderingen op de regel:

- Gevaar volksgezondheid
- Individuele gezondheid pup
- Spening met moederdier nog niet voltooid

5. Uitzonderlijke situaties en scenario's

Niet zelden zullen opslaghouders bij IBG pups worden geconfronteerd met suboptimale situaties, zoals pups die mogelijk besmet zijn met infectieuze ziekten met gevaar voor de volksgezondheid,

² Ideaal; kan in de praktijk om verschillende redenen niet altijd waar gemaakt worden.

moederloze pups, agressieve en/of angstige moeder, pup alleen, etc.. Hieronder worden enkele richtlijnen gegeven ten aanzien van uitzonderlijke scenario's.

Prioriteiten stellen in afwegingen

In zijn algemeenheid gaan risicosituaties voor de volksgezondheid- en veiligheid en risicosituaties voor de opslaghouder altijd boven socialisatie. Een niet gesocialiseerde hond kan echter wel een potentiële dreiging gaan worden voor de maatschappelijke veiligheid in de toekomst (agressie) en het is een slechte opmaat voor het toekomstige welzijn van het betreffende dier (angst, hyperactiviteit).

Afbreep punt

Bij een slecht verloop van de gedragsmatige ontwikkeling en een slecht verloop van de training om eventuele gedragsmatige problemen te verhelpen, moet euthanasie een te bespreken optie zijn. Dit geldt uiteraard ook voor de fysieke ontwikkeling en medische aspecten. Dus met het oog op een duurzame gezondheid en welzijn en veiligheid voor de maatschappij.

Scenarioschetsen³

-Indien medisch alert (rabies!, hondenziekte!, giardia, schimmel, etc.):

- Bij actueel ziek zijn: de nodige passende medische verzorging conform richtlijnen verantwoordelijke DA. Ziek zijn heeft consequenties voor het verloop van de socialisatie, zo is ook aangetoond. Dit is een situatie van overmacht. Medische zorg, veel rust en slaap zijn de eerste prioriteit om te genezen.
- Bij besmettingsgevaar: middels algemene richtlijn met extra voorzorgmaatregelen t.a.v. hygiëne⁴ conform richtlijnen verantwoordelijke DA. Voorts denk aan:
 - Verrijkingen: akoestische verrijking (radio) is altijd mogelijk; visuele verrijkingen: aan het hok hangen van vaantjes/vlaggetjes al dan niet ritselend kunnen vaak wel al worden aangereikt, maar moeten worden vernietigd aan het eind van het verblijf; speeltjes die gemanipuleerd kunnen worden en speeltjes met geluidjes kunnen worden aangereikt, maar moeten worden vernietigd aan het eind van het verblijf van een batch. NB. Speelgoed moeten gemaakt zijn van materialen dat beter kiemvrij kan blijven (plastic).
 - Vanaf de 6^e week van de socialisatiefase kunnen geleidelijk aan nog meer elementen worden toegevoegd aan de ervaringen van de pup in voorbereiding om naar een nieuwe eigenaar te gaan. De pup moet nu eigenlijk ook de wijde wereld in. Bij de IBG pup doet zich dan met regelmaat het dilemma voor t.a.v. quarantaine bij infectieuze ziekten. Indien het wettelijk niet is toegestaan de dieren naar buiten te nemen, dan zal dit binnen de randvoorwaarden zo goed als mogelijk geïmproviseerd moeten worden: een speciale *experience- en speelinrichting* met een goed schoon te maken ondergrond (vloeistofdichte bodem) met veel dingen te doen voor de pups, zou het ideaal beeld zijn. In die ruimte kan dan aandacht worden besteed aan:

³ Opmerking: een aantal scenario's is hier uitgewerkt. Indien noodzakelijk kunnen nieuwe probleemstellingen en scenario's worden toegevoegd.

⁴ Overleg met de faculteit Diergeneeskunde mogelijk_ discipline Shelter Medicine.

-Nabootsing van verschillende ondergronden: bijv. krantenpapier (weggoaien na 1x gebruik n), eierdozen (weggoaien na 1x gebruik), plastic (weggoaien na 1x gebruik), steenstructuren (kiezels), etc.. Indien de dieren naar buiten mogen: gras, aarde, trottoir, grintpad, kiezelpad, gladde vloer, tapijt, etc. Uiteraard kan dit alleen als dit qua hygiëne en infectiedruk verantwoord is.

-Visuele stimulatie: bijv. kleuren / contrasten op de muur; bewegende objecten aan de muur;

-Geluidsstimulatie: piepspeeltjes, radio en geluiden CD, de voerbakken, de sleutelbos, stemmen, zingen, etc..

-Olfactorische stimulatie: luchtjes: Adaptil® (feromonen_ tevens kalmerend); schoonmaakkuchtjes (in de routine); (honden)parfum; hondenshampoo; voer en eetluchtjes, etc..

-Indien er sprake is van moederloze pups:

Opgroeien bij voorkeur in groepje met eigen nestgenoten; indien mogelijk, een surrogaat moeder en/of surrogaat nestgenoten aan stellen. Indien bovenstaande niet mogelijk is dan in ieder geval een knuffel en zachte handdoek. Melk: met de hand uit fles/buikje masseren bij heel jonge pups.

-Indien moeder agressief is naar pups:

Het kan soms noodzakelijk zijn de moederteef weg te halen vanwege agressie naar haar pups. Dat is voor de gedragsontwikkeling van de pup niet ideaal, maar is noodzakelijk om schade te voorkomen (doodbijten). Zonder het moederdier opgroeien kan dan bij voorkeur in een puppengroepje met broers en zusters, of indien niet mogelijk met leeftijdsgenootjes van een ander nest, of indien niet mogelijk met een volwassen sociale hond.

-Indien pups agressief zijn naar nestgenoten:

Het kan soms voorkomen dat pups uit een nest agressief zijn naar elkaar; de nestgenoten zullen dan gescheiden moeten worden. Dit is voor de socialisatie verre van optimaal, maar is noodzakelijk om erger te voorkomen (doodbijten). Soms kan 1 pup nog bij het moederdier worden gehuisvest als de moeder de pups niet agressief bejegt; soms kunnen de pups wel per paar worden gehuisvest; soms kunnen ze met een vreemde pup worden gehuisvest. Indien dit allemaal niet mogelijk is dan moet besloten worden tot solitair huisvesten van de pups en vervolgens gaan trainen in de omgang met honden.

Prognose is niet best, omdat dergelijke intraspecifieke agressievormen waarschijnlijk een erfelijke factor in zich hebben. We noemen dit een genetische predispositie voor intraspecifieke agressie. Dit komt bijvoorbeeld voor bij honden van het type "gevechtshond" die in het verleden en het heden geselecteerd en gefokt zijn en worden voor gevechtswedstrijden hond-hond (of soms andere diersoorten). Fokselectie speelt hier vermoedelijk een grote rol.

-Indien moeder angstig en/of agressief:

Bij angst en agressie bestaat het risico dat de gedragsreactie van het moederdier wordt overgenomen (aangeleerd) door de pups. Het is dan noodzaak dat de jonge dieren ook andere (positieve) ervaringen en voorbeelden krijgen dan alleen het moederdier met haar reacties. Op zo'n moment moet gekozen worden om een deel van de socialisatie ervaringen (vanaf de leeftijd van 4-5 weken) zonder het

moederdier te laten plaatsvinden, bijvoorbeeld in een puppengroepje met broers en zusters, of indien niet mogelijk met leeftijdsgenootjes van een ander nest, of indien niet mogelijk met een volwassen sociale tutorhond, of indien niet mogelijk met vaste verzorger.

6. Haalbaarheid en vergoeding

Het socialiseren en trainen van pups is zeer arbeidsintensief en kan alleen maar waar worden gemaakt, indien voldoende personeel c.q. financiën beschikbaar zijn. Ook zijn er *consumables* nodig die met regelmaat vervangen moeten worden (speeltjes en andere verrijkingselementen). Sommige dingen kunnen slechts één maal gebruikt worden i.v.m. hygiëne en besmettingsgevaar. Het doorlopen van een socialisatieprogramma moet gebudgetteerd worden.